

ЕМПІРИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ СУВЕРЕННОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ В ПОКАЗНИКАХ СОЦІАЛЬНОГО САМОКОНТРОЛЮ ОСОБИСТОСТІ

Гаврилюк Ірина

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
ira_gu@ukr.net

У статті представлено результати теоретико-емпіричного вивчення суверенності психологічного простору в ознаках соціального самоконтролю студентської молоді. Теоретичне обґрунтування проблеми стосується питань визначення суверенності психологічного простору, її структурних компонентів і результативних характеристик автономності й успішності поведінки. Підкреслено, що суверенність психологічного простору є умовою та результатом адаптивності, зрілості й продуктивності особистості, а успішність взаємодії індивідуальності та соціуму залежить від якісних ознак сформованого соціального самоконтролю особистості. Конкретизація взаємозв'язку визначення суверенності психологічного простору й соціального самоконтролю студентської молоді дає змогу розглядати вміння здійснювати контроль над своєю поведінкою як індикатор соціально-психологічної адаптованості, який ущільнює межі психологічного простору. Розроблена програма емпіричного дослідження, а також комплекс використаних методів математичної статистики результатів дає змогу конкретизувати теоретичні положення у вигляді реальних психологічних фактів: студенти зі сформованою суверенністю психологічного простору (високий і середній рівні) є більш «принциповими», а отже, їх орієнтація на внутрішні переживання в соціальній взаємодії дає змогу безперешкодно долати негативні моменти соціально-психологічної адаптації, а їх виразна стабільність поведінки визначає більшу узгодженість емоційного супроводу міжособистісної взаємодії; студенти з несформованою суверенністю психологічного простору (низький рівень), демонструють «прагматичність», яка блокує вироблення адекватної системи соціального самоконтролю й виражається в стурбованості соціальною придатністю в міжособистісній взаємодії.

Ключові слова: суверенність психологічного простору, автономність поведінки, міжособистісна взаємодія, соціально-психологічна адаптація, соціальний самоконтроль, студентська молодь.

Havryliuk Irina. Empirical Explication of Psychological Space Sovereignty in Indicators of Personality Social Self-Control. The article represents the results of theoretical and empirical study of psychological space sovereignty in the features

of social self-control of student youth. The theoretical grounding of the problem concerns the determination issues of psychological space sovereignty, its structural components and effective characteristics of autonomy and success of behavior. It is emphasized that sovereignty of psychological space is condition and result of adaptability, maturity and productivity of personality and interaction success of individuality and society depends on the qualitative characteristics of the formed social self-control of personality. The specification of interrelation between the psychological space sovereignty definition and the social self-control of student youth makes it possible to consider the ability to exercise control over own behavior as indicator of social and psychological adaptation, which compacts the limits of psychological space. The developed program of empirical research, as well as the complex of the used methods of mathematical statistics of the results, allow to specify the theoretical positions in the form of real psychological facts: students with the formed sovereignty of psychological space (high and average level) are more «principled», and hence their orientation on internal experiences in social interaction allows unobstructedly to overcome the negative moments of social and psychological adaptation, and their expressive stability of behavior defines the greater coherence of emotional support of interpersonal interaction; students with unformed sovereignty of psychological space (low level), demonstrate «pragmatism», which blocks the development of adequate system of social self-control, and is expressed in anxiety of social usefulness in interpersonal interaction.

Key words: psychological space sovereignty, autonomy of behavior, interpersonal interaction, social and psychological adaptation, social self-control, student youth.

Гаврилюк Ирина Эмпирическая экспликация суверенности психологического пространства в показателях социального самоконтроля личности. В статье наводятся результаты теоретико-эмпирического изучения суверенности психологического пространства в признаках социального самоконтроля студенческой молодежи. Теоретическое обоснование проблемы касается вопросов определения суверенности психологического пространства, ее структурных компонентов и результативных характеристик автономности и успешности поведения. Подчеркивается, что суверенность психологического пространства является условием и результатом адаптивности, зрелости и продуктивности личности, а успешность взаимодействия индивидуальности и социума зависит от качественных признаков сложившегося социального самоконтроля личности. Конкретизация взаимосвязи определения суверенности психологического пространства и социального самоконтроля студенческой молодежи позволяет рассматривать умение осуществлять контроль над своим поведением как индикатор социально-психологической адаптированности, который уплотняет границы психологического пространства. Разработанная программа эмпирического исследования, а также комплекс использованных методов математической статистики результатов позволяют конкретизировать теоретические положения в виде реальных психологических фактов: студенты из сложившейся суверенностью психологического пространства (высокий и

средний уровни) являются более «принципиальными», а это значит, что их ориентация на внутренние переживания в социальном взаимодействии позволяет беспрепятственно преодолевать негативные моменты социально-психологической адаптации, а их выразительная стабильность поведения определяет большую согласованность в эмоциональном сопровождении межличностного взаимодействия; студенты из несформированной суверенностью психологического пространства (низкий уровень) демонстрируют «прагматичность», которая блокирует выработку адекватной системы социального самоконтроля и выражается в обеспокоенности социальной пригодности в межличностном взаимодействии.

Ключевые слова: суверенность психологического пространства, автономность поведения, межличностное взаимодействие, социально-психологическая адаптация, социальный самоконтроль, студенческая молодежь.

Постановка наукової проблеми та її значення

Демократизація суспільства визначається не лише способом управління, але й системою суспільних і міжособистісних відносин, які забезпечують ефективність функціонування людини в соціумі як суб'єкта власного життя та соціальних змін. Психологічним феноменом, який інтегрує в собі ознаки соціальної зрілості, є суверенність психологічного простору в усіх ознаках збереження суб'єктності особистості, що охоплює комплекс фізичних, соціальних та психологічних явищ, із якими людина себе ототожнює. Очевидним є те, що суверенність психологічного простору сприяє високій адаптації людини в суспільстві, актуалізує її конструктивну міжособистісну взаємодію, комунікативну компетентність і, як наслідок, визначає загальний рівень якості діяльності й життя. При цьому контекст соціалізації вносить постійні корективи в межі психологічного простору, тобто соціальні впливи визначають варіанти управління індивіда своєю поведінкою засобами власних як біологічних, так і психологічних механізмів, які в комплексі можна розглядати як контрольовану поведінку, що нівелює її конфліктні мотиви. Вважаємо, що суверенні межі психологічного простору є еластичними щодо соціального впливу, тому дуже важливо віднайти зону взаємодії цих двох психологічних явищ, які в діалектичному зв'язку визначають формальний зміст його функціонування як соціально контрольованого феномену. Тому запропонований контекст емпіричного вивчення суверенності психологічного простору в показниках соціального самоконтролю є вкрай своєчасним та актуальним.

Аналіз останніх досліджень із проблеми засвідчив, що питання суверенності психологічного простору особистості досліджувалися в контексті вивчення особистісних автономності, потенціалу, приватності, самодетермінації (К. Абульханова-Славська, А. Ключко, Д. Леонтьєв, Р. Райан та ін.). Із-поміж численних праць стосовно видів психологічного простору, як-от: тілесний, особистісний, буттєвий, комунікативний, інформаційний, груповий (А. Бурмістрова-Савенкова, С. Нартова-Бочавер, О. Муравйова, Н. Саліхова та ін.) – знаходимо цікавий формат його інтерпретації у взаємозв'язку з такими психологічними феноменами, як соціально-психологічна адаптація, психологічне благополуччя й задоволеність життям, ціннісні орієнтації та незалежність переконань (Ж. Вірна, Г. Горбань, В. Коширець, Я. Смирнова, Ю. Швалб та ін.), які змістовно перетиналися й навіть ототожнювалися. Однак поза увагою дослідників залишився аспект вивчення суверенності психологічного простору в ознаках соціального самоконтролю особистості.

Мета статті – теоретико-емпіричний аналіз проблеми взаємозв'язку визначення суверенності психологічного простору та соціального самоконтролю студентської молоді.

Методи та методики

Застосовано такі методи та методики: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, систематизація й узагальнення); *емпіричні* (тестування за допомогою опитувальника «Суверенність психологічного простору» С. Нартової-Бочавер, методики «Дослідження соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса та Р. Даймонда), і «Шкали соціального самоконтроля» М. Снайдер); *математичної статистики* (непараметричний критерій Краскела-Уоллеса, що призначений для перевірки гіпотези про відмінності у вираженні певних психологічних характеристик одночасно між трьома й більше вибірками); кореляційний аналіз для встановлення взаємозв'язку між діагностованими показниками. Статистичну обробку даних здійснювали за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS для Windows, версія 13.0.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження

Вивчення психологічного феномену суверенності психологічного простору розкриває широкий діапазон його трактування, зокрема як показника суб'єктності особистості (Мартиросян, 2013); предмету постнекласичної психології (Трофимова, 2012); основи психологічного

здоров'я, «здатності до самоздійснення, творчого самоконструювання» (Клочко, 2009). Узагальнений варіант теоретичного осмислення психологічної суверенності віднаходимо в концепції С. К. Нартової-Бочавер, яка інтегрувала всі значущі виміри психологічного простору й створила власну теорію психологічного простору, провівши операціоналізацію та валідизацію понять «психологічна суверенність», «психологічний простір особистості». Зокрема, психологічну суверенність, С. Нартова-Бочавер визначає як здатність людини контролювати, захищати та розвивати свій психологічний простір, заснований на загальному досвіді успішної автономної поведінки; як форму суб'єктності, що в різних формах активності дає змогу реалізувати потреби людини. Таке розуміння психологічної суверенності сприяло виокремленню рівнів суверенності – гіперсуверенного, суверенного, депривованого (Нартова-Бочавер, 2008).

До структурних компонентів суверенності дослідниця відносить виміри психологічного простору, як-от: суверенність фізичного тіла; суверенність території; суверенність речей; суверенність звичок; суверенність соціальних зв'язків; суверенність цінностей. При цьому психологічний простір особистості трактовано, як суб'єктивно значущий фрагмент буття, який визначає актуальну діяльність і стратегію життя людини та охоплює комплекс фізичних, соціальних і психологічних явищ, із якими людина ототожнює себе. Психологічна суверенність може бути вивчена лише через зазначені виміри психологічного простору (Нартова-Бочавер, 2005).

За Ю. Трофимовою, психологічна суверенність – це результативна характеристика процесу суверенізації, яка ґрунтується на досвіді самостійної взаємодії зі світом, показує актуальні (розвивальні стосунки з іншим) і потенційні (потенціал саморозвитку) можливості людини. Суверенна особистість прагне до втілення власних можливостей, проявляє прагнення до розширення своїх можливостей та нового досвіду. Еволюційне й соціальне призначення психологічної суверенності полягає в забезпеченні саморегуляції, розвитку свого багатовимірного світу та самої себе (Трофимова, 2012). Контекст взаємозв'язку психологічної суверенності й задоволеності життям досліджено П. Удачиною, яка наголосила, що психологічна суверенність як здатність особистості контролювати, захищати й розвивати свій психологічний простір дає змогу людині реалізувати свої можливості, досягати успіху в різних сферах життя, отримуючи

при цьому задоволення від роботи та відносин (Удачина, 2014). Питання взаємозв'язку психологічної суверенності й міжособистісних взаємин розкрито Я. Смирновою, котра вважає, що психологічна суверенність реалізовується через потребу в персоналізації соціального середовища. При цьому згуртованість групи зростає за умов вираження загального показника психологічної суверенності, а депривація суверенності території перешкоджає розвитку згуртованості (Смирнова, 2014).

У будь-якому із запропонованих варіантів визначення психологічної суверенності добре простежуємо положення про те, що вона є умовою й результатом адаптивності, зрілості та продуктивності особистості, ця гармонійна успішність використовує мову середовища, а саме мову взаємодії індивідуальності й соціуму. С. Нартова-Бочавер переконливо стверджує, що психологічний простір розвивається завдяки послідовно здійснюваним виборам (ідентифікацій – відчужень) у кожній життєвій ситуації (Нартова-Бочавер, 2014). А також його розвиток залежить від системи соціального самоконтролю, який є ознакою соціально-психологічної адаптованості та визначається тим, що людина здійснює контроль над своєю поведінкою, проводить самоідентифікацію й тим самим впливає на враження, що складається про неї в навколишніх. Іншими словами, самоконтроль – це ставлення людини до себе, яке забезпечує уявлення про ступінь реалізації бажаного в дійсності (Диагностика, 2007).

Автор шкали соціального самоконтролю М. Снайдер виокремив два типи особистості: «прагматичну», що презентує себе відповідно до ситуативних особливостей, та особистість «принципальну», яка самопред'являє себе згідно з внутрішніми характеристиками. Особи з високим рівнем соціального контролю схильні чуттєво сприймати емоційні й поведінкові прояви навколишніх та орієнтовані на них у тих ситуаціях, коли не знають, як учинити. Поведінка таких людей сильно варіює залежно від ситуації. Крім того, у них можливе розузгодження у вираженні емоцій за різними експресивними каналами: вираз обличчя свідчить про один емоційний стан, а голос – про інший. Загалом осіб із високим рівнем соціального контролю відрізняє стурбованість соціальною придатністю своєї поведінки, чутливість до експресивної поведінки інших та використання її як керівництва з управління власною експресією. Такі люди ефективно контролюють власну поведінку й без зусиль можуть створити в

навколишніх потрібне враження про себе. Індивіди з низьким рівнем соціального самоконтролю володіють протилежними якостями: вони мало стурбовані адекватністю своєї поведінки та емоційної експресії й не звертають уваги на нюанси поведінки інших людей. Це не означає, що вони менш емоційно виразні. Просто їхня поведінка та емоції більшою мірою залежать від їхнього внутрішнього стану й установок, а не від вимог та особливостей ситуації. Тому їхній репертуар самопред'явлення не дуже широкий. Звідси очевидна й виразна стабільність поведінки цих індивідів у різноманітних ситуаціях, а отже, ідеться про більшу узгодженість у вираженні емоцій за різними каналами та відсутність розвинутих навичок контролю й управління власною поведінкою (Профілактика, 2004).

Узагальнюючи наведене вище, ми зробили висновок, що розвиток суверенності психологічного простору є визначальним показником соціально-психологічної адаптованості та зрілості, який тісно взаємопов'язаний із такою характеристикою, як соціальний самоконтроль.

Організація дослідження полягала у створенні програмно-методичного забезпечення й передбачала його структурно-логічну поетапність. Вибірку дослідження становили студенти факультету психології та соціології й факультету філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. У дослідженні взяли участь 240 осіб віком від 18-ти до 25 років.

Використані методи та психодіагностичні методики дослідження, чіткість планування й конкретизація етапів дослідження дають право стверджувати, що результати дослідження є вірогідними у вивченні взаємозв'язку визначення суверенності психологічного простору й соціального самоконтролю студентської молоді.

Базовою методикою у вивченні проблеми стала методика С. Нартової-Бочавер «Суверенність психологічного простору», за допомогою якої визначено три основні групи досліджуваних студентів із різними показниками суверенності психологічного простору: високий (34,2 % досліджуваних), середній (35,8 %) і низький (30 %).

Із метою порівняння виокремлених груп між собою за встановленими психологічними характеристиками суверенності психологічного простору нами обрано непараметричні методи математичної статистики, а саме непараметричний Н-критерій Крускала-Уоллеса. Це аналог однофакторного дисперсійного аналізу для незалежних

вибірок, що призначений для перевірки гіпотези про відмінності у вираженні певних психологічних характеристик одночасно між трьома й більше вибірками ($k > 2$). Основна ідея Н-критерію Крускала-Уоллеса ґрунтується на відображенні всіх значень вибірок, що порівнюються, у вигляді однієї загальної послідовності впорядкованих (прорангованих) значень із подальшим обрахунком середнього рангу для кожної вибірки. Чим менше збігів між ранговими показниками, тим більше відрізняються вибірки (без конкретизації напряму відмінностей). Базовими статистичними показниками достовірності обрахунків для цього критерію є емпіричне значення показника χ^2 -, число ступенів свободи та р-рівень значимості отриманих даних (Бююль, 2005).

Результати застосування непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса до сформованої матриці емпіричних даних опитувальника вивчення суверенності особистісного простору подано в табл. 1.

Таблиця 1

Результати обрахунку Н-критерію Крускала-Уоллеса для визначення психологічних відмінностей суверенності особистісного простору досліджуваних груп студентів

Діагностичний критерій	Високий рівень (n=82)	Середній рівень (n=86)	Низький рівень (n=72)	Хі-квадрат	Ст. св.	Р
	Ранги					
Суверенність фізичного тіла	199,50	111,09	41,77	201,980	2	.000***
Суверенність території	199,50	115,00	37,10	213,293	2	.000***
Суверенність світу речей	197,93	112,12	42,32	196,948	2	.000***
Суверенність звичок	199,50	115,50	36,50	213,895	2	.000***
Суверенність соціальних зв'язків	197,09	117,80	36,50	210,750	2	.000***
Суверенність цінностей	193,62	113,44	45,65	177,037	2	.000***

Примітка. Рівень достовірності: *** $p \leq 0,001$.

Отримані результати засвідчили, що студенти із високим рівнем прояву суверенності психологічного простору отримали найвищі значущі результати, за якими закономірно визначається й загальний високий показник суверенності психологічного простору. Такі

результати повинні віднайти своє підтвердження у відповідних показниках соціально-психологічної адаптації й соціального самоконтролю особистості.

Подальший аналіз стосується вивчення показників соціально-психологічної адаптації досліджуваних студентів за виокремленими групами. Результати застосування непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса до сформованої матриці емпіричних даних методики діагностики соціально-психологічної адаптації подано в табл. 2.

Таблиця 2

**Результати обрахунку Н-критерію Крускала-Уоллеса
для визначення психологічних відмінностей
соціально-психологічної адаптації досліджуваних студентів**

Діагностичний критерій	Високий рівень (n=82)	Середній рівень (n=86)	Низький рівень (n=72)	Хі-квадрат	Ст. св.	Р
	Ранги					
Адаптація	143,99	138,23	72,58	49,303	2	.000***
Самоприйняття	127,59	152,82	73,82	52,046	2	.000***
Прийняття інших	117,97	146,87	91,89	24,748	2	.000***
Емоційний комфорт	146,70	114,74	97,54	20,154	2	.000***
Інтернальність	105,51	179,42	67,19	108,343	2	.000***
Домінування	125,80	138,87	92,52	18,209	2	.000***

Примітка. Рівень достовірності: *** $p \leq 0,001$.

Середньогруповий зріз показників за шкалами методики діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда демонструє суттєві відмінності за такими показниками: у групі з високим рівнем суверенності психологічного простору найвищими виявилися показники адаптації, емоційного комфорту й домінування; у групі із середнім рівнем найвищі показники зафіксовано за шкалою самоприйняття, прийняття інших та інтернальності; у групі з низьким рівнем суверенності психологічного простору простежено емпіричні дані за всіма шкалами методики, котрі виявилися нижчими, порівняно з двома попередніми групами.

Аналіз розподілу показників цієї методики в групах студентів із різним рівнем суверенності психологічного простору засвідчив, що загальна тенденція прояву відмінностей полягає в тому, що для студентів із високим і середнім рівнями суверенності психологічного простору властиві вищі показники адаптованості, що проявляється у відповідальності людини, на яку завжди можна покласти. Така особа завжди приймає правила й вимоги, яких дотримується; вона вміє управляти собою та власними вчинками; самоконтроль для неї не проблема, а прийнявши рішення – індивід слідує йому. Така людина любить розмірковувати й переважно розраховувати на власні можливості.

Тому вважаємо, що й показники соціального самоконтролю теж повинні віднайти специфічні ознаки прояву. Результати розрахунку критерію Н. Крускала-Уоллеса подано в табл. 3.

Таблиця 3

**Результати обрахунку Н-критерію Крускала-Уоллеса
для визначення психологічних відмінностей соціального
самоконтролю досліджуваних студентів**

Діагностичний критерій	Високий рівень (n=82)	Середній рівень (n=86)	Низький рівень (n=72)	Хі-квадрат	Ст. св.	P
	Ранги					
Соціальний самоконтроль	70,96	125,49	170,95	83,047	2	.000***

Примітка. Рівень достовірності: *** $p \leq 0,001$.

Отримані результати чітко демонструють високі показники соціального самоконтролю в групі досліджуваних із низьким рівнем суверенності психологічного простору, що виражається в тому, що ці студенти з легкістю орієнтуються в будь-якій ситуації. Зокрема, вони можуть із легкістю розмірковувати про ті речі, у яких нічого не розуміються, їх штучне акторство допомагає «справляти» враження на інших, інколи лише за рахунок такої поведінки, як і в усіх інших. Вони можуть вносити пожвавлення в компанію, але тільки для того, аби сподобатись іншим людям; із легкістю можуть дивитися в очі особі та одночасно говорити їм неправду й при цьому бути

переконаним, що це лише через дружнє ставлення. У групах із високим і середнім рівнями суверенності психологічного простору помітні протилежні якості, а саме: їм важко імітувати поведінку інших людей, оскільки вони більш схильні до правдивих відчуттів до інших індивідів; свої ідеї вони відстоюють лише тоді, коли в них щиро вірять; не прагнуть бути в центрі уваги та вміють змушувати людей полюбити їх за будь-яких умов; а також вони не змінюватимуть свою думку тільки для того, щоб сподобатись іншим.

Отримані результати свідчать, що рангові показники діагностичних критеріїв відрізняються між собою. Це демонструє диференціацію психологічних особливостей респондентів із різним рівнем прояву суверенності психологічного простору. Узагальнення щодо взаємозв'язку визначення суверенності психологічного простору та соціального самоконтролю студентської молоді потребує вивчення значущих взаємозв'язків між діагностованими показниками, для чого використано кореляційний аналіз.

Так, у досліджуваних із високим показником розвитку суверенності психологічного простору виявлено позитивний зв'язок між усіма даними суверенності психологічного простору, а соціальний самоконтроль продемонстрував позитивний зв'язок із показниками суверенності цінностей, які знаходять незалежні характеристики ставлення до речей і визначають відповідну сферу соціальних зв'язків, орієнтованих на прийняття інших людей, що надає переживанням емоційної комфортності від взаємодії з ними (табл. 4).

Таблиця 4

Кореляційні зв'язки між діагностованими показниками в групі студентів із високим рівнем суверенності психологічного простору

Показник	Суверенність психологічного простору	Суверенність речей	Суверенність цінностей	Прийняття інших
1	2	3	4	5
Суверенність фізичного тіла	0,4805			
Суверенність території	0,3412			
Суверенність світу речей	0,5072			
Суверенність звичок	0,2500			

Закінчення таблиці 4

1	2	3	4	5
Суверенність соціальних зв'язків	0,4171	0,2940		
Суверенність цінностей	0,3642	-0,2650		
Емоційна комфортність				0,2379
Соціальний самоконтроль			0,2592	

Примітка. Рвень достовірності становить $p \leq 0,05$.

У досліджуваних із середнім показником розвитку суверенності психологічного простору так само виявлено позитивний зв'язок із її модальними показниками, де простежено ознаку вираженої суверенності звичок щодо сприйняття фізичного Я і власної території цих студентів. Це й пояснює виражені ознаки соціально-психологічної адаптації в показниках самоприйняття, позитивного прийняття інших людей, переживання емоційної комфортності; фон домінуючої інтернальності нівельований низьким прагненням до домінування над іншими, що фактично пояснює приховану якість соціального самоконтролю, який потребує чіткого визначення (табл. 5).

Таблиця 5

Кореляційні зв'язки між діагностованими показниками в групі студентів із середнім рівнем суверенності психологічного простору

Показник	СПП	СФТ	СТ	Ад	С/Пр	ПрІ	ЕмК	Ін
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Суверенність фізичного тіла (СФТ)	0,4637							
Суверенність території (СТ)	0,3783							
Суверенність світу речей (СР)	0,5494							
Суверенність звичок (СЗ)	0,5648	0,2343	0,2412					

Закінчення таблиці 5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Суверенність соціальних зв'язків (ССЗ)	0,3077							
Суверенність цінностей (СЦ)	0,5226							
Самоприйняття (С/Пр)				0,6640				
Прийняття інших (прі)				0,5457	0,5199			
Емоційна комфортність (ємк)				0,6371	0,4664	0,4052		
Інтернальність (Ін)				0,5371	0,4106	0,3355	0,3626	
Домінування (Д)				-0,3015			-0,3095	-0,2685

Примітка. Рівень достовірності становить $p \leq 0,05$.

У досліджуваних із низьким показником розвитку суверенності психологічного простору виявлено негативний зв'язок між даними суверенності фізичного тіла, території, світу речей і цінностей цих студентів, що підтверджує порушену зону суверенності, її виражений деприваційний формат прояву, що, без сумніву, відображається на системі адекватної самооцінки цих досліджуваних і, як наслідок – у системі соціально-психологічної адаптації вони прагнуть до домінування, яке й визначає зміст високого соціального самоконтролю цих студентів (табл. 6).

Таблиця 6

Кореляційні зв'язки між діагностованими показниками в групі студентів із низьким рівнем суверенності психологічного простору

Показник	Суверенність фізичного тіла	Суверенність території	Суверенність світу речей	Суверенність цінностей	Домінування
Суверенність психологічного простору	-0,529619	-0,369502	-0,534093	-0,478423	
Соціальний контроль					0,241990

Примітка. Рівень достовірності становить $p \leq 0,05$.

Проведене дослідження дає змогу підтвердити специфіку взаємозв'язку визначення суверенності психологічного простору та соціального самоконтролю студентської молоді. Зокрема, студенти зі сформованою суверенністю психологічного простору (високий і середній рівні) є більш «принциповими» (за класифікацією М. Снайдера), а отже, їх орієнтація на внутрішні переживання в соціальній взаємодії дає змогу безперешкодно долати негативні моменти соціально-психологічної адаптації; на відміну від студентів із несформованою суверенністю психологічного простору (низький рівень), «прагматичність» котрих потребує додаткових зусиль для вироблення адекватної системи соціального самоконтролю, який би не порушував внутрішній світ особистості й сприяв гармонійному сприйняттю світу.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Запропонований варіант теоретичного та емпірико-діагностичного вивчення взаємозв'язку визначення суверенності психологічного простору й соціального самоконтролю студентської молоді ще раз доводить, що такий формат дослідження – продуктивний засіб визначення психологічного профілю особистісного простору в ознаках соціального самоконтролю, що важливо для майбутніх фахівців психологічного та філологічного профілю. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Воно може бути продовжене в напрямі розробки різноманітних прикладних програм прогнозування й формування соціально-адаптаційного змісту особистісного простору студентської молоді.

Література

1. Абульханова, К. А. (2012). Субъект и субъектность: проблема определения качеств. *Развитие психологии в системе комплексного человекознания*, 1, 49–62.
2. Божко, Ю. П. (2013). Суверенизація особистості як умова професійної успішності. *Актуальні питання психологічної науки. Альманах студентського наукового товариства*, 7, 22–24.
3. Бурмистрова-Савенкова, А. В. (2006). *Личность и среда: регуляция границ бытийного пространства*. Краснодар: Изд-во Кубанский гос. ун-т. 232 с.
4. Бююль, А. П. (2005). *Цёфель. SPSS: Искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей*. Санкт-Петербург: «ДиаСофтЮП». 608 с.
5. Вірна, Ж. П., Коширець, В. В. (2014). Структурно-функціональна організація особистісного простору студентської молоді. *Психологічні перспективи*, 23, 39–54.
6. Горбань, Г. О. Особистісний простір суб'єкта прийняття: соціально-психологічний аналіз. *Проблеми сучасної психології*, 2(4), 26–30.

7. *Диагностика здоров'я. Психологический практикум* (2007). Г. С. Никифоров (Ред.). Санкт-Петербург: Речь. 950 с.
8. Ключко, В. Е., Галажинский, Э. В. (2009). *Психология инновационного поведения*. Томск: Томский гос. ун-т, 240 с.
9. Леонтьев, Д. А. (2002). *Современная психология мотивации*. Д. А. Леонтьев (Ред.). Москва: Смысл. 343 с.
10. Мартиросян, К. В. (2013). Суверенность личного пространства как предмет теоретического и эмпирического психологического исследования. *Интернет-журнал «Науковедение»*, 6, 1–15.
11. Муравьева, О. И. (2004). Особенности ментальности в базовых психологических пространствах личности. *Менталитет и коммуникативная среда в транзитивном обществе*. В. И. Кабрин, О. И. Муравьева (Ред.). Томск: Томский гос. ун-т. 56–76.
12. Нартова-Бочавер, С. К. (2005). Опросник «Суверенность психологического пространства» – новый метод диагностики личности. *Психологический журнал*, 5(25), 77–89.
13. Нартова-Бочавер, С. К. (2008). *Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии*. Санкт-Петербург: Питер. 400 с.
14. Нартова-Бочавер, С. К. (2014). Психологическая суверенность и особенности межличностного общения. *Социальная психология и общество*, 3(5), 42–51.
15. Никифоров, Г. С. (1989). *Самоконтроль человека*. Ленинград: Из-во Ленинград. ун-та. 192 с.
16. *Профилактика профессиональной деформации личности сотрудника ОВД: методическое пособие* (2004). В. М. Бурыйкин (Ред.). Москва: ИМЦ ГУК МВД России. 144 с.
17. Салихова, Н. Р. (2006). Жизненное пространство личности в зависимости от барьерности или реализуемости ценностей. *Известия Тульского государственного университета. Сер. Психология*, 6, 149–165.
18. Смирнова, Я. К. (2014). Подход к суверенной самодетерминации поведения в контексте временных ориентаций личности. *Известия Алтайского государственного университета*, 2–1(82), 75–78.
19. Трофимова, Ю. В. (2012). Суверенизация личности как предмет постнекласической психологии. *Педагогика. Психология*, 1 (2), 64–68.
20. Удачина, П. Ю., Борисова, К. Б. (2014). Связь суверенности психологического пространства личности и ее удовлетворенности жизнью. *Человек. Сообщество. Управление: взгляд молодого исследователя: материалы XIV Всерос. науч.-практ. конф.* С. Д. Некрасов (Ред.). Краснодар: Изд-во КубГУ. с. 94–97.
21. Швалб, Ю. М. (2006). К определению понятий среды и пространства в жизни человека. *Екологічна психологія: хрестоматія*. Ю. М. Швалб (Ред. Киев: Сталкер. с. 212–219.

References

1. Abulhanova, K. A. (2012). Sub'ekt i sub'ektnost: problema opredeleniya kachestv [Subject and subjectivity: the problem of determining qualities]. *Razvitie psihologii v sisteme kompleksnogo chelovekoznaniya – Development of psychology in the system of human knowledge, Ch. 1*, 49–62 [in Russian].

2. Bozhko, Yu. P. (2013). Suverenizatsiia osobystosti yak umova profesiinoi uspishnosti [Individual sovereignty as a condition for professional success]. *Aktualni pytannia psykholohichnoi nauky. Almanakh studentskoho naukovoho tovarystva – Topical issues of psychological science. Almanac student scholarship*, 7, 22–24 [in Ukrainian].

3. Burmistrova-Savenkova, A. V. (2006). Lichnost i sreda: regulyatsiya granits byitiynogo prostranstva [Personality and environment: regulation of the boundaries of existential space]. Krasnodar: Izd-vo Kubanskiy gos. un-t, 232 p. [in Russian].

4. Byuyul, A. P. (2005). TsYofel. SPSS: Iskustvo obrabotki informatsii. Analiz statisticheskikh dannyih i vosstanovlenie skryityih zakonomernostey [Tzofel SPSS: The Art of Information Processing. Analysis of statistical data and restoration of hidden patterns]. Sankt-Peterburg: «DiaSoftYuP», 608 p. [in Russian].

5. Virna, Zh. P., Koshyrets V. V. (2014). Strukturno-funktsionalna orhanizatsiia osobystisnoho prostoru studenskoj molodi [Structural and functional organization of personality space of students youth]. *Psykholohichni perspektyvy – Psychological Prospects Journal*, 23, 39–54 [in Ukrainian].

6. Horban, H. O. Osobystisnyi prostir subiekta pryiniattia: sotsialno-psykholohichniy analiz [Personality space of the subject of acceptance: socio-psychological analysis]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*, 2(4), 26–30 [in Ukrainian].

7. Nikiforova, G. S. (Eds.). *Diagnostika zdorov'ya. Psihologicheskyy praktikum* (2007). Sankt-Peterburg: Rech, 950 p. [in Russian].

8. Klochko, V. E., Galazhinskiy, E. V. (2009). *Psihologiya innovatsionnogo povedeniya [Psychology of innovative behavior.]*. Tomsk: Tomskiy gosudarstvenniy universitet, 240 p. [in Russian].

9. Leontev, D. A. (2002). *Sovremennaya psihologiya motivatsii [Modern psychology of motivation]*. M.: Smyisl, 343 p. [in Russian].

10. Martirosyan, K. V. (2013). Suverennost lichnogo prostranstva kak predmet teoreticheskogo i empiricheskogo psihologicheskogo issledovaniya [Sovereignty of personal space as an object of theoretical and empirical psychological research]. *Internet-zhurnal «NAUKOVEDENIE» – Internet journal «SCIENC*, 6, 1–15 [in Russian].

11. Muraveva, O. I. (2004). Osobennosti mentalnosti v bazovyih psihologicheskikh prostranstvakh lichnosti [Features of mentality in the basic psychological spaces of the individual]. *Mentalitet i kommunikativnaya sreda v tranzitivnom obschestve – Mentality and communicative environment in a transitive society*. V. I. Kabrina, O. I. Muravevoy (Ed.). Tomsk Tomskiy gos. un-t, 56–76 [in Russian].

12. Nartova-Bochaver, S. K. (2005). Oprosnik «Suverennost psihologicheskogo prostranstva» – novyyiy metod diagnostiki lichnosti [Questionnaire «The sovereignty of psychological space» – a new method of diagnosis of personality]. *Psihologicheskyy zhurnal – Psychological Journal*, 5(25), 77–89 [in Russian].

13. Nartova-Bochaver, S. K. (2008). *Chelovek suverennyiy: psihologicheskoe isledovanie subekta v ego byitii [Man sovereign: a psychological study of the subject in his being]*. SPb.: Piter, 400 p. [in Russian].

14. Nartova-Bochaver, C. K. (2014). Psihologicheskaya suverennost i osobennosti

mezhlchnostnogo obscheniya [Psychological sovereignty and interpersonal communication]. *Sotsialnaya psihologiya i obschestvo – Social Psychology and Society*, 3(5), 42–51 [in Russian].

15. Nikiforov, G. S. (1989). *Samokontrol cheloveka [Self-control person]*. L.: Iz-vo Leningradskogo universiteta, 192 p. [in Russian].

16. Buryikina, V. M. (Eds.). (2004). *Profilaktika professionalnoy deformatsii lichnosti sotrudnika OVD: metodicheskoe posobie [Prevention of professional deformation of the personality of the ATS employee: a methodological guide]*. Moskva: IMTs GUK MVD Rossii, 144 p. [in Russian].

17. Salihova, N. R. (2006). Zhiznennoe prostranstvo lichnosti v zavisimosti ot barernosti ili realizuemosti tsennostey [Living space of the individual, depending on the barrier or realizable values]. *Izvestiya Tulskogo gos. un-ta. Ser. Psihologiya – Proceedings of the Tula State. un-that. Ser. Psychology*, 6, 149–165 [in Russian].

18. Smirnova, Ya. K. (2014). Podhod k suverennoy samodeterminatsii povedeniya v kontekste vremennyih orientatsiy lichnosti [Approach to sovereign self-determination of behavior in the context of temporary orientations of the individual]. *Izvestiya Altayskogo gosudarstvennogo universiteta – Proceedings of the Altai State University*, 2–1(82), 75–78 [in Russian].

19. Trofimova, Yu. V. (2012). Suverenizatsiya lichnosti kak predmet postneklasicheskoy psihologii [Sovereign personality as a subject of post-non-classical psychology]. *Pedagogika. Psihologiya – Pedagogy. Psychology*, 1 (2), 64–68 [in Russian].

20. Udachina, P. Yu., Borisova, K. B. (2014). Svyaz suverennosti psihologicheskogo prostranstva lichnosti i ee udovletvorennosti zhiznyu [The relationship of the sovereignty of the psychological space of the individual and her satisfaction with life]. *Chelovek. Soobschestvo. Upravlenie: vzglyad molodogo issledovatelya: materialyi HIV Vseros. nauch.-prakt. konf. – Person. Community. Management: a look of a young researcher: materials of the XIV All-Russian. scientific-practical conf.* S. D. Nekrasov (Ed.). Krasnodar: Izd-vo KubGU, 94–97 [in Russian].

21. Shvalb, Yu. M. (2006). K opredeleniyu ponyatiy sredy i prostranstva v zhizni cheloveka [To the definition of the concepts of environment and space in human life]. *Ekologichna psihologiya: hrestomatIya – Ecological psychology: textbook.* Yu. M. Shvalba (Ed.). K: Stalker, 212–219 [in Russian].

Received: 01.05.2019

Accepted: 13.05.2019